

Małgorzata Supera

Rzym III – współpraca państw członkowskich Unii Europejskiej w dziedzinie prawa właściwego dla rozwodu i separacji

Palestra 58/7-8(667-668), 145-148

2013

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Ważne dla praktyki

Małgorzata Supera

RZYM III – WSPÓŁPRACA PAŃSTW CZŁONKOWSKICH UNII EUROPEJSKIEJ W DZIEDZINIE PRAWA WŁAŚCIWEGO DLA ROZWODU I SEPARACJI

1. WSTĘP

Wspólne regulacje dotyczące problematyki instytucji małżeństwa obowiązują w prawie unijnym od ponad dziesięciu lat. Jako pierwsze zostało wprowadzone rozporządzenie Rady Unii (WE) nr 1347/2000 z 29 maja 2000 r.¹ Po trzech latach zastąpiło je obecnie obowiązujące rozporządzenie Rady Unii (WE) nr 2201/2003 z 27 listopada 2003 r.² Oprócz wielu innych niedoskonałości tych aktów należy wskazać brak regulacji w zakresie norm kolizyjnych. Zarówno pierwsze rozporządzenie, jak i obecnie obowiązujące koncentrują się na problematyce jurysdykcji. Bruksela II bis umożliwia małżonkom wybór sądu państwa właściwego do rozstrzygnięcia ich sporu. Pozostawia jednak rozstrzygnięcie o właściwym prawie materialnym do oceny rozwodu lub separacji normom prawa krajowego państw członkowskich.

Brak wspólnych reguł w obszarze stosowania prawa właściwego musi prowadzić w konsekwencji do niedookreśloności sytuacji prawnej małżonków. Co więcej, sprzyja również wyborowi sądu pod kątem uzyskania dostępu do korzystniejszego, z punktu widzenia jednego małżonka, systemu prawnego. W konsekwencji bardzo często jest to system zupełnie ze stronami niezwiązany³. Powyższy problem został szybko dostrzeżony. 14 marca 2005 r. Komisja przyjęła Zieloną Księgę w sprawie prawa właściwego⁴. Był to początek konsultacji publicznych, mających poprzedzić przygotowanie wspólnych norm kolizyjnych. Na efekt prac nie trzeba było długo czekać. Wniosek Komisji

¹ Dz.Urz. UE L 2000.160.19.

² Dz.Urz. UE L 2003.338.1.

³ M. Supera, *Europejskie prawo małżeńskie – projekt nowelizacji reguł kolizyjnych*, „Palestra” 2009, nr 9–10.

⁴ Zielona Księga dotycząca prawa właściwego i właściwości sądów w sprawach rozwodowych (COM/2005/0082 wersja ostateczna).

wprowadzający przepisy dotyczące prawa właściwego w sprawach małżeńskich był gotowy w lipcu 2006 r. Brak jedności, konieczny w takim przypadku, uniemożliwił jednak jego przyjęcie.

Niepowodzenie w zakresie uchwalenia jednolitych norm kolizyjnych skłoniło część państw członkowskich do wystąpienia z inicjatywą podjęcia współpracy, tym razem w węższym gronie. Inicjatywa ta spotkała się z aprobatą. 12 lipca 2010 r. Rada decyzją 2010/405/UE⁵ upoważniła występujące państwa do działania. W ślad za rozporządzeniem Rady dotyczącym jurysdykcji oraz uznawania i wykonywania orzeczeń w sprawach małżeńskich w prawie unijnym pojawiła się kolejna regulacja, tym razem dotycząca norm kolizyjnych. Rozporządzenie Rady (UE) nr 1259/2010 z 20 grudnia 2010 r. w sprawie wprowadzenia w życie wzmocnionej współpracy w dziedzinie prawa właściwego dla rozwodu i separacji prawnej⁶, określane w debatach politycznych i naukowych mianem Rzym III, jest rezultatem kompromisu. Jego celem jest uzgodnienie wspólnych, przez to klarownych zasad ustalania prawa właściwego dla oceny rozwodu lub separacji w państwach na to gotowych.

Rozporządzenie wiąże w całości i jest bezpośrednio stosowane w państwach uczestniczących. Zgodnie z art. 328 ust. 1 Traktatu o funkcjonowaniu Unii Europejskiej⁷ pozostałe państwa członkowskie mogą przystąpić do współpracy w dowolnym momencie.

2. ROZPORZĄDZENIE RADY (UE) NR 1259/2010 Z 20 GRUDNIA 2010 R. W SPRAWIE WPROWADZENIA W ŻYCIE WZMOCNIONEJ WSPÓŁPRACY W DZIEDZINIE PRAWA WŁAŚCIWEGO DLA ROZWODU I SEPARACJI PRAWNEJ

ZAKRES PRZEDMIOTOWY

Rozporządzenie zawiera normy kolizyjne pozwalające określić prawo właściwe do oceny zasadności separacji lub rozwiązania małżeństwa przez rozwód. Nie ma natomiast zastosowania do oceny unieważnienia małżeństwa, odpowiedzialności rodzicielskiej, obowiązku alimentacyjnego, zdolności do czynności prawnych, istnienia lub nieistnienia małżeństwa, kwestii majątkowych, nawet jeżeli pojawiają się w kontekście postępowania o rozwód lub separację.

OBOWIĄZEK STOSOWANIA

Obowiązek stosowania rozporządzenia spoczywa zarówno na sądach, jak i innych organach właściwych do rozpoznania spraw o rozwód lub separację w państwach uczestniczących. W zamyśle swoim rozporządzenie wypełnia istniejącą lukę w zakresie norm kolizyjnych. Jest stosowane spójnie z rozporządzeniem Rady dotyczącym jurysdykcji oraz wykonywania orzeczeń w sprawach małżeńskich. Wszczęcie postępowania oceniane będzie zatem zgodnie z regulacjami tego ostatniego (art. 16)⁸. Jurysdykcja tam wyznaczona decyduje o sądzie państwa właściwego do rozpoznania spraw o rozwód i separację.

⁵ Dz.Urz. UE L 2010.189.12.

⁶ Dz.Urz. UE L 2010.343, s. 10.

⁷ Traktat o funkcjonowaniu Unii Europejskiej z 25 marca 1957 r. (wersja skonsolidowana; Dz.Urz. C nr 145 z 9 maja 2008 r.).

⁸ Dz. Urz. UE L 2003.338.1.

ZASADY WYBORU PRAWA PRZEZ MAŁŻONKÓW

Co ważne, Rzym III umożliwia małżonkom dokonanie wyboru prawa właściwego dla rozwodu lub separacji. Możliwość ta dotyczy zarówno prawa państw członkowskich Unii Europejskiej, jak i państw spoza jej obszaru. Małżonkowie mają możliwość wyboru jednego spośród czterech systemów dopuszczonych przez rozporządzenie (art. 5)⁹:

- państwa miejsca zwykłego pobytu małżonków z daty zawarcia umowy; lub
- państwa ostatniego miejsca zwykłego pobytu małżonków, o ile w dacie zawarcia umowy jedno z nich dalej tam przebywa; lub
- państwa, którego obywatelem w dacie zawarcia umowy jest jedno z małżonków; lub
- państwa sądu orzekającego.

Ograniczenia co do wyboru prawa mają zagwarantować wskazanie systemu, z którym małżonkowie mają najbliższy związek. Małżonkowie mogą dokonać wyboru prawa i jego zmiany do chwili wytoczenia powództwa. Późniejsza zmiana jest możliwa jedynie wtedy, gdy prawo państwa orzekającego dopuszcza taką ewentualność.

WYMOGI DOTYCZĄCE UMOWY

Umowa określająca prawo musi zostać zawarta przez małżonków najpóźniej w momencie wytoczenia powództwa. Dla jej ważności konieczna jest forma pisemna, podanie daty zawarcia i podpisy obu stron. Za skuteczny uznaje się również elektroniczny przekaz, umożliwiający trwały zapis umowy. Dodatkowe wymogi formalne dotyczące umowy mogą wynikać z prawa miejsca jej zawarcia.

KONSEKWENCJE BRAKU WYBORU PRAWA

Jeżeli małżonkowie nie dokonali wyboru prawa, przyczyny rozwodu i separacji oceniane są zgodnie z prawem wskazanym przez normy kolizyjne rozporządzenia (art. 8)¹⁰.

W takim przypadku jako pierwsze właściwe jest prawo miejsca zwykłego pobytu małżonków, z dnia wytoczenia powództwa. Jeżeli takiego miejsca nie ma, właściwe jest prawo ostatniego miejsca zwykłego pobytu stron, o ile jedna z nich dalej tam przebywa i nie minął rok od daty, gdy oboje małżonkowie tam przebywali. W przeciwnym razie właściwe jest prawo państwa, którego oboje małżonkowie są obywatelami w dacie wytoczenia powództwa. Ostatecznie, gdy żaden ze wskazanych powyżej łączników nie istnieje, właściwe będzie prawo kraju, w którym powództwo zostało wytoczone (*lex fori*).

MOŻLIWE ODSTĘPSTWA OD OBOWIĄZKU STOSOWANIA ROZPORZĄDZENIA

Jeżeli prawo wskazane przez małżonków w umowie (art. 5)¹¹ lub też wynikające z treści norm kolizyjnych rozporządzenia (art. 8)¹² nie przewiduje rozwodu lub dyskryminuje jednego z małżonków, właściwe jest prawo sądu orzekającego. Wyłączenie

⁹ Dz.Urz. UE L 2010.343, s. 10.

¹⁰ Tamże.

¹¹ Tamże.

¹² Tamże.

stosowania przez sąd orzekający prawa właściwego zgodnego z rozporządzeniem może mieć miejsce także na podstawie klauzuli porządku publicznego. Rozporządzenie nie nakłada obowiązku orzekania rozwodu w krajach, w których nie istnieje instytucja rozwodu.

OD KIEDY OBOWIĄDUJE

Rozporządzenie ma zastosowanie do postępowań wszczętych najwcześniej 21 czerwca 2012 r. oraz umów zawartych począwszy od tej daty. Umowy wcześniej zawarte są skuteczne pod pewnymi warunkami. Muszą one spełniać wymogi formalne określone przez rozporządzenie i być ważne w świetle prawa, jakie będzie miało zastosowanie do oceny rozwodu lub separacji.

3. PODSUMOWANIE

W ostatnim czasie odnotowuje się ogromny wzrost liczby małżeństw zawieranych przez obywateli różnych państw. Rzym III jest ważną, mimo ograniczonego zakresu obowiązywania, regulacją zmierzającą do wprowadzenia czytelnych reguł dotyczących rozwiązywania instytucji małżeństwa¹³. Jest swego rodzaju wskazówką co do prawa, jakiego będą w tym zakresie podlegali małżonkowie. Dodatkowo pozwala im na wybór systemu, jakiego chcą się podporządkować¹⁴. Wcześniej było to możliwe jedynie w trzech państwach Unii. Jestem zdania, że jest to jedno z istotniejszych rozwiązań wprowadzonych rozporządzeniem. Pozwala bowiem na świadomy wybór prawa przez małżonków, ze wszystkimi konsekwencjami z tego wynikającymi, łącznie z możliwością późniejszego rozwiązania małżeństwa. Otwiera tym samym drogę do wyeliminowania procesów opartych na niezwiązanych z małżonkami, przez co „egzotycznych” dla nich, regulacjach prawnych. Jak bardzo zaskakujące bywają efekty takich procesów, pokazuje przypadek małżeństwa Polki i Nigeryjczyka, zawartego w Irlandii, a rozwiązywanego przez sąd polski. Zgodnie z obecnie obowiązującymi normami Prawa prywatnego międzynarodowego właściwe w tej sprawie będzie prawo irlandzkie¹⁵. To ostatnie natomiast zezwala na rozwód, gdy w dniu wszczęcia postępowania małżonkowie mieszkali oddzielnie przez okres wynoszący co najmniej cztery lata podczas ostatnich pięciu lat¹⁶.

Upływ czasu od daty wprowadzenia rozporządzenia, a właściwie jego brak, nie pozwala na przedstawienie efektów jego obowiązywania. Zakres jego obowiązywania będzie zależny – co oczywiste – przede wszystkim od kręgu państw członkowskich uczestniczących we współpracy. Na dzień dzisiejszy Polska się do nich nie zalicza.

¹³ P. Franzina, *The law applicable to divorce and legal separation under regulation (EU) no. 1259/2010 of December 2010*, „Cuadernos de Derecho Transnacional” 9 Octubre 2011, Vol. 3, No 2, pp. 85–129.

¹⁴ T. Kruger, *Rome III and parties' choice*, Octubre 16, 2012, SSRN: <http://ssrn.com/abstract=2173334>

¹⁵ Ustawa z dnia 4 lutego 2011 r. (Dz.U. z 2011 r. nr 80, poz. 432).

¹⁶ Family Law (Divorce Act, 1996).